

KÜLÖNFÉLÉK.

A historia nem mese s a mese nem historia.

-- Tiltakozás I. Rákóczi György megesúfolása ellen. --

Midőn Herczeg Ferenc „Ocskay brigadérosá“-ban elkövette azt az izléstelenséget és profanizálást, hogy II. Rákóczi Ferenczet úgy mutatta be, mint a ki muzsikaszó mellett tivornyáz és kedvenc kopójával mulat akkor, midőn generálisa Ocskay nála fontos ügyekben jelentkezik s őt az előszobában megvárakoztatja: méltán megróvták őt a historia igazsága és szelleme ellen elkövetett eme vétségeért. Herczeg a drámai összeütközés kifejlesztésére látta jónak e fogáshoz nyúlni; de védelmezői sem tudták megvédeni az ellen a vád ellen, hogy Rákóczit ezzel (minden egyéb dicsőítése mellett is) igaztalanul rágalmazta. A rossz példa ragad s másokat is felbátorít. Épen azért tiltakoznunk kell az ellen, hogy történelmi nagyjainkat a költői szabadság örve alatt kicsúfolják.

E felszólalásra *Révai Károly* alább közlött verse hívott ki, mely hasonló profanizálást követ el I. Rákóczi György és Lorántffi Zsuzsánna kegyeletes emléke ellen.

Előre bocsátom, hogy *Révai Károlyt* komoly irányú, hazafias lelkiületű poétának tartom, a kit az Erdélyi Irodalmi Társaság méltán tüntetett ki tagjai sorába választása által. Felszólalásomnak tehát nincs személyes éle, csak elvi czélzata. Sőt megjegyezhetem azt is, hogy épen a Rákóczi-cultus oltárán áldozó versével ő nyerte el az Erdélyi Múzenmegylettől legelőször a Kovács Sámuel-féle balladapályadíjat a múlt évben egy szép, hazafias költői elbeszéléssel II. Rákóczi Ferenczről.

Annál inkább meglepett és visszás érzést keltett nemcsak bennem, hanem másokban is, az Erd. Irod. Társaság márcz. felolvasó ülésén bemutatott verse „A háromszáz özvegy asszony táncza“, mely

a puritán lelkületű Rákóczi Györgyöt, a legkiválóbb erdélyi fejedelmek egyikét és feleségét, a kegyes, istenfélő Lorántffi Zsuzsánnát oly hamis világításban, oly lélektanilag absurd perversitásban tünteti fel, mely a történelem ítéletével a legélesebb ellentétben áll.

Honnan vette költeményéhez a mondai anyag ilyen változatát: nem tudom (a mondát más változatban, mint azt alább elmondom, én is ismerem); de azt tudom, hogy a történelmi és lélektani igazsággal ellentétben áll s a költői szabadság nem terjed odáig, hogy történelmünk kegyelettel emlegetett alakjait olyan mese hőseivé tegye bárki is, a mely kegyeletes érzésünket megbotránkoztatja s a mely egy istenfélő, templomokat, iskolákat építő, alkotmányvédő fejedelem kegyeletes emlékével szemben azzal végződik, hogy

Verjen meg az Isten Rákóczi György téged!

A költemény hírlapi közlemény szerint így szól:

A háromszáz özvegy asszony tánca.

(Rákóczi György 1648 februárius hó 28.-án egész családjával Nagybányára érkezett, a mikor is egy bánya beomlott s a munkásokat oda temette, 300 özvegy maradt utánuk. A fejedelem titokban tartá a szörnyű eseményt s nagy ünnepélyt rendezett, melyre a nőket mind meghívatta s udvari karmesterével szerkesztette azt a tánczot, melynek dallamára a nők tánczra kerekedtek. Midőn a táncz javában folyt, a fejedelem, neje biztatására így szólt: „No urak, most olyat láttok, mit mióta a világ áll, még nem láttatok, hogyan tánczol 300 özvegy asszony egyszerre!” Lett aztán sírás, jajveszékés és átkozódás, midőn a nők megtudták, hogy férjeik halva vannak. E kegyetlen tréfa után gondoskodott a fejedelem, hogy az özvegy nők gazdagon megajándékozva, újra férjhez menjenek.)

Krónika.

Nehéz éjszakája van Rákóczi Györgynek,
Rémséges hírekkel álmaira törnek:
Felséges nagy Uram! kelj föl sietősen,
Aranyod, ezüstöd vért izzad erősen.
Háromszáz hűséges bányászodnak vége!
Elnyelte a bánya emésztő sötétje.
Nem a csaták vésze kaszált le belőlük,
Kereszthegyi bánya lett a temetőjük.
Kik még meg nem haltak, kinnal haldokolnak,
Háromszáz ravatalt állítunk föl holnap!
Fejedelem asszony kipattan az ágyból,
Harmatos alakján megreszket a fátyol;
Édes pongyolában kúszik az ajtóig,
S hallgatja a valót, mit a rémhír tódit.

Azután az ajtón hirtelen kifordúl
 És a hírhozóhoz ily szókat ejt zordúl :
 „Három álló napig meg ne tudja senki !
 A szegény holtakat hagyjátok pihenni.
 Nem akarom látni özvegyek sírását,
 Árva gyermekeknek szíve szakadását !“
 ... Fejedelem asszony mulatságra készül,
 Szegény hoptesternek kijut az egészsbül ;
 Előkelő urak színe-javát hívja,
 Fejedelemasszony egyenként fölírja.
 Egész napon lőt-fut, díszíti a termet,
 Ételt, italt rendel vagy ezer embernek ;
 Udvari zenészek tanulják a nótát,
 Rákócziné asszony ír hozzája kótát.
 Ilyet még nem látott senki a világon,
 A háromszáz özvegy ott leszen a bálon.
 Gyűlnek a vendégek, fényes úri népség,
 Alig győzi már az udvari eseléség.
 Bányagrófné fején csillogó gyémántok,
 Tiszta színaranyból derekán a pántok.
 És a többi asszony, egyik szebb a másnál,
 Szebbek a tavaszi virágfakadásnál.
 Suhogó selyemből mindnek a ruhája,
 Drága aranyszállal varrva hím reája.
 Utolsónak lép be Rákócziné asszony,
 Ide-oda hajlong, hogy kegyeket osszon ;
 Sötétkéek ruháján annyi gyémánt csillog,
 Mint a tiszta égen a ragyogó csillag.
 Mosolyog az arca, édes a beszédje,
 Kereszthegyi bánya nem jut az eszébe.
 Udvari zenészek ropogósra gyújtják,
 A tánczó párok arczai kigyúlnak,
 Aztán összehajlik lassan váll a vállal,
 Édes, buja mámor ragadja magával.
 Forognak a párok csöndesen, majd gyorsan,
 S a „háromszáz özvegy nótája“ fölhasran :

Kereszthegyi bánya alatt
 Háromszáznak szíve szakadt,
 Aranyos a szemfedőjük,
 Kötenger a temetőjük.

A háromszáz özvegy asszony
 Nagyban készül, hogy virasszon,
 Jaj, de nem a holtak mellett,
 Muzsika szól, tánczra kelnek.

S meg sem állnak egy darabig,
Kivilágos-kivirradtig.
Ne is legyen vége — hossza,
A ki meghalt, nem jön vissza!

No urak, — így szóla Rákóczi, mióta
Ez a világ fönn áll, nem zengett ily nóta!
Háromszáz özvegynek perdül tánczra lába,
Igyatok ezeknek a boldogságára!
A háromszáz özvegy fölajdúl e szóra,
Tépi a ruháját, szalad az ajtóra;
Szívszakasztó jajjuk kihallszik a térre,
Onnan is tovább, a bánya fenekére,
A hol összezúzva sziklatemetőben
Pihennek a holtak aranyos mezőben.
Özvegyeknek átka hasítja a léget:
Verjen meg az Isten Rákóczi György téged!

Révai Károly.

E „kegyetlen tréfa“ bizony nem illik a Rákóczi György jelleméhez, a mely egykori történetírója (Szalárdi) szerint „igen józan és mértékletes életet szeretett és követett“ s „tisztá, istenes ember lévén, másokban is olyat szeret és kíván vala“. Ép oly kevéssé illik felesége Lorántffy Zsuzsánnához (kit mint a vallásos, istenfélő asszonyok mintaképét tiszteljük), hogy a rémhírre „édes pongyolában“ kúszva az ajtóhoz, majd az ajtón kifordúlva, mulatságot rendezzen, nótát költsön s a 300 özvegyet urok halálakor kegyetlenül bállal tréfálja meg.

Nyugodtak lehetünk affelől, hogy Rákóczi Györgyék nem is követtek el ilyen lelketlen tréfát. Az a bányász-monda megvolt már az ő idejökben is. Szólt pedig az az abaúji Telkibányáról, melynek ref. egyháza régi feljegyzései közt olvasható ez a monda ilyenképen:

„A bányák elmúlásának és elveszésének ilyen okát hallottuk az mi eleinktől. Volt a többi között egy híres bányász úr. Ez a bányász úr tartott 360 bányászokat (in nro 360) és midőn azok egy alkalmatossággal igen gazdag arany és ezüst bányára találnak igen örültenek rajta és erősen ástak, úgyannyira, hogy semmi támaszt és stömpölt az felettek való boltozat alá nem hántanak, hanem csak az arany és ezüst ásásnak estenek. Egy alkalmatossággal az bányász ör is kimegyen, hogy megtekintse ezt a gazdag bányát és mikor az bányába bement volna, látja, hogy semmi támaszt, sem stömpölt az bányászok az boltozat alá nem hordtanak volna és látja azt is,

hogy egyszer igen porozna felyül a bánya. Ezen felette igen megijedvén, kezdette mindjárt kihíni a bányászokat, de azt hallván a bányászok, még megnevelték és csúfolták, ezt mondván: „ihon megijett ilyen hamar a bányász úr“. Azonban nem revén tréfára a bányász úr a dolgot, hanem mindjárt kijött és alig jöhetett ki, hogy egyszersmind csak leszakadt a bánya és mind az 360 bányászt oda nyomta és oda ölte. *Az bányász úrnak neve volt Koncz káplár.*

Az melyet látván az bányász úr, mindjárt hazajött és senkinek nem szólván, nagy gazdag vaesorát készíttetett és a bányászoknak feleségeket s apró gyermekecskéjeket magához hívatta és letelepítette és midőn már ennének és vígan laktának, kezdte egyszer a bányász úr szomorkodni és vendégeire mutatni ilyen szóval: „soha bizony annyi özvegy asszonyt együtt és egyszersmind nem láttam“. De az asszonyok arra vélik vala, hogy azért mondaná azt a bányász úr, hogy az ő urok a bányában volnának és újonnan mulatni kezdenék. Egy kevés idő múlva ismét kezdte a bányász úr sírni és bánkodni s viszont az előbbi szókat iterálni, hogy soha annyi özvegy asszonyt együtt, egyszersmind nem látott volna. Ekkor az bányásznék kezdék újabbán a bányász urat kérdezni, hogy ugyan mondaná meg: miről mondaná őket özvegynek és így tovább őket függőben nem hagyván, megjelenté nekik, hogy urokat a bánya mindegyig oda ölte volna. És így minden örömök, vígasságok félbenszakadván, sírván és jajgatván oszlanak el a bányász úr házatúl! . . .

Mely időből való ez a népmonda — nem tudom. A telki-bányai jegyzőkönyvben datálva nincs, de XVII. század előtti eredetére lehet következtetni abból is, hogy 1624-ben Szepesi János ref. lelkésznek a templom belső falára írott verse Bonfiniusra hivatkozva azt mondja, hogy:

Régen város volt e helyen
Zsigmond király idejében
Két templomok, nagy töltések
Arany bányák és sok érczek
Az mely árok bizonyítja
Bonfinius azont írja
De az dülő rabló csehek
Elpusztíták az pártútók . . .

A Zsigmond király idejében a XV. század elején virágzó telki-bányai templomokat és aranybányákat tehát a hussziták pusztították el a XV. század közepén s 1624-ben már csak emléke élt a régi virágzó bányának s a népmonda regényes mesét szőtt annak elpusztulásához.

És ez a mese mennyivel gyöngédebben mondja el a szomorú

esemény hírül adását, mint a Révai Károly által forrásul használt „krónika“.

A fődológ pedig, hogy megemlíti, hogy „a bányász úrnak neve volt *Konez káplár*“. Az ismeretlen Konez káplár — eszerint — gyöngédebb ember volt, mint Rákóczi György, a Révai krónikája szerint.

Megfejtetni vélem azt is, hogy miként kerül a Rákóczi György neve e mondával összekötetésbe.

Ugyancsak a telkibányai templomnak keleti végén álló latin felírat szerint az új templom *Rákóczi György borsodi főispán* mint patronus segítségével épült fel 1624 aug. havában. Rákóczi György mint Regécz ura, bírta a Telkibánya körüli hegyeket s később ő erdélyi fejedelemmé választatván, a népmonda az ő régi uradalmából Telkibányáról átszármazott az újba — Nagybányára is.

Az ő kegyeletes emlékének azonban, mely erkölesi közkincsünk mindnyájunknak, tartozunk annyi tisztelettel, hogy a történeti igazság ellenére „kegyetlen tréfák“ czéltáblájául ne válaszszuk, még akkor sem, ha valamely téves feljegyzés ő rá vonatkoztatta volna is „Konez káplár“ (talán husszita?) bányász úr mondáját.

Mert Rákóczi György neve a historiáé és a hazafiúi kegyeleté, azt ferde, még kevésbé ellenszenves világításba helyezni még a költői szabadságnak sem szabad.

Mert a historia nem mese s a mese nem historia.

Szádeczky Lajos.

A kolozsvári Bethlen-bástya történetéhez.

(Második és befejező közlemény.)

1663.

(Jan 31.-i számadáskor.)

Következik az erogatio az toronra.

Anno 1662. die 12. Martii vöttünk zászlót az toronban fl. — d. 35	
Die 15. Martii csináltattunk egy tonnát „ — „ 40	
Vöttünk az szájára egy szattyánt „ — „ 45	
Az tonnának az szájára az erszénygyártó hogy oda csinálta, adtunk „ — „ 40	
Szíjat, szeget adtunk hozzá „ — „ 08	
Die 20. Martii csináltattunk két torbonezát „ — „ 80	
Die 25. Martii az commendans parancsolatjából az toronnak az padlását ujonan kellett megbélelni. Vöttünk	

16 szál öreg deszkákat görgényit, egyet pro d. 15.		
Teszen	fl. 2 d.	40
Vöttünk öreg szeget hozzája nro 200.	" — "	24
" 5 falba ütöt	" — "	20
Áprilisban vitettünk az ezéh kádjaiban hármat pro	" — "	15
Adott Szabó Gáspár uram az toronyban két csebre. Köt-		
tettük meg	" — "	08
Item vöttünk 2 új csebre	" — "	30
Hogy az toronban az kádakat vízzel teli hordattuk, ad-		
tunk az ifu mestereknek	" — "	50
Vöttünk 5 vasvillát nyelével együtt	" 1 "	—
Az német lakatosnak az commendans parancsolatjából		
formáért, egyéb ott való munkájáért fizettünk	" 2 "	25
Mi nem tudjuk miért, csak kételenek voltunk vele.		
Ugyan akkor adtunk az pattantusnak	" — "	24
Die 1. Maji Adtunk az toronban gyortyát nro 16	" — "	16
" 3. " " esmét gyortyát	" — "	16
" 5. " " " "	" — "	16
" 7. " " " "	" — "	16
" 9. " esmet adtunk "	" — "	16
Eodem die adtunk az pattantusoknak borra	" — "	24
Die 13. Maji esmet adtunk gyortyát	" — "	16
" 17. " csináltattunk egy új lámpást az toronban " — "	" — "	38
Eodem die adtunk gyortyát pro	" — "	16
Die 19. Maji " "	" — "	16
Eodem die az <i>tornyot hogy megtisztították az németek,</i>		
<i> mivel magunknak nem engedték, hogy oda menjünk,</i>		
<i> kellett adnunk</i>	" — "	24
Die 20. Maji adtunk gyortyát	" — "	16
Eodem die kellett adnunk az pattantusoknak	" — "	24
" " vöttünk esmet egy új lámpást	" — "	35
" " 2 lámpást eltörvén az toronban, annak meg-		
csinálásáért fizettünk	" — "	10
Eodem die mivel <i>igen felette sok injuriákat kellett szen-</i>		
<i> vednünk az toronban levő pattantusoktól, kellett</i>		
<i> szükségesképpen az Csepregi Mihály házánaál levő</i>		
<i> főkapitánt ajándék által megtalálnunk, hogy valami</i>		
<i> könnyebbséget szerzhettünk volna, adtunk neki</i>		
<i> egy tallért</i>	" 1 "	80
Die 23. Maji adtunk gyortyát	" — "	16
Eodem die vittek az pattantusok tizenkét szakállost az		
lakatoshoz az toronból; fizettünk nekik hogy le-		
hozták	" — "	18
Eodem die ugyanazon 12 szakállosnak 12 aczélt csinál-		
tanak. Fizettünk egytől-egytől 50—50 pént. Teszen " 6 " —		

Eodem die praeotato egy néhány szakállasnak szakállakat csinálván az kovácsok, csináltatásáért, vasért fizettünk	fl. 1 d. 85
Eodem ugyanazon szakállasokat az kovácstól hogy az pattantyusok felhordották az toronyban, fizettünk nekik	" — " 24
Ugyanazon éjjel az piaczról két taraczkot az szabók tornyához vontatván és felvonattatván az toronban, az ácsoknak munkájoktól, kötéltől fizettünk	" — " 60
Eodem die csináltattunk az asztalossal 26 öreg szakállasokhoz való vesszőket. Adtunk tőlük	" — " 80
Eodem die az taraczkok kerekein munkálkodván az kovácsok, vasért s munkájokért fizettünk	" 1 " 25
Die 25-dik, 27-dik, 28-dik, 29-dik, minden napra tizenhat-hat pénz ára gyortyát. Teszen együtt	" — " 64
Die 31. Maji adtunk gyortyát	" — " 16
Die 1. Junii tertia, quinta, septima minden napra adtunk 16-hat pénz ára gyortyát. Teszen együtt	" — " 64
Die 9-dik, tizenegyedik, tizenharmadik, tizenötödik minden napra tizenhat-hat pénz ára gyortyát. Teszen együtt	" — " 24
Eodem die az pattantyusoknak borra	" — " 24
" " csináltattunk az czigányokkal az commendans parancsolatjából 100 vas-sulymot, egyet pro d. 3 Teszen együtt	" 3 " 25
Az vas ára huszonöt pénz	" — " 24
Eodem die vöttünk egy lakatot	" — " 24
" " csináltattunk 2 tonnát	" — " 24

1664.

(Január 22-i számvétel.)

Vasszerszám:

Vagyon egy vas persely.

Volna az toronybeli egyetmás és gondviselés, de az mostani alkalmatlan állapot miá maradt — Isten békességet adván — ennek igazítása jövődőre.

1665.

Jan. 20. számvételkor az 1664-i feljegyzés ismétlődik.

Az erogatio rovatában, a szüret költségei után;

Mikor az szakmári németek s katonák beütöttek volt, akkor az toronyban kényszerítettván felmennünk, az német pattantyusok reánk jövé, embertelenkedtenek velünk; fizetést kívánván, kelletett nekik adnunk

" — " 18

1691.

(Febr. 26. számadás.)

Következik az bástyára való költség.

7. Augusti az kommandans ő nga parancsolatja, hogy az lövő-szerszámokat megcsináltassuk, az szakállósokat lehordván szász lakatos Jánoshoz, ugymint 13-mat, kiknek csinálásátul fizettünk	fi. 3 d. 60
Item ezen bástyának két közbülső contignatiójit parancsolta, hogy megdeszkázzuk, melyért az nemes tanácsot is megtaláltam, de ő kglmek is úgy resoltáltak, kihez képest az b. czéhnek az mi deszkái voltak, azonban azzal nem érvén 21 apró és 4 öreg szál deszkákat kellett szereznünk, kiket is vöttünk az apraját pro d. 12, az öregit pro d. 24 és így teszen az deszkáknak ára együtt	„ 3 „ 48
Az deszkáknak odavitelétül adtam	„ — „ 15
Két ácsnak ott való munkájáért adtunk	„ — „ 72
Létszeget vöttünk 4 százat, százát pro d. 21 és így teszen az 4 száznak	„ — „ 84
Szaruszeget vöttünk nro 10. pro	„ — „ 21
Magunk is az ifju mesterekkel egész nap ott munkálkodván, az ácsoknak is enni valót adván, költöttünk ételünkre és italunkra mivel felesen voltunk	„ 1 „ 90
12 Septembris. Újabb parancsolat érkezven az commendantstul az lövőlyukaknak becsináltatása felől, kőmivessel, ácsesal csináltassuk be, vöttünk 2 sing vasat keresztül az lövőlyukakban pro	„ — „ 60
Az kőmivesnek az lövőlyukak becsinálásátul adtunk	„ — „ 48
Az meszet hozattuk az város meszébül. Két öreg deszkát az lövőlyukak eleiben kellett vönnünk pro	„ — „ 48
Szeget vöttünk nro 100 pro	„ — „ 18
Az német ácsnak adtunk az ott való munkájáért	„ — „ 30
Az közbülső ajtónak zárját, az alsónak sarkát elrontván az taraczkoknak alá s fel való bocsátásával, fizettünk az lakatosnak	„ — „ 96

1704.

(Die 18. feb.)

Következik az bástyára való költség.

Die 24. Augusti szegődtük el az bástyát az ácsoknak in flo. 8 mely munkáért az mi részünkről fizettünk borral együtt.	„ 4 „ —
---	---------

Szaru szeget csináltattunk	fl. — d. 15
Zsendely és lécszeget vöttünk	" — " 24
Item az lakatosnak az szakállosokért fizettünk	" 2 " 04
" az kovácsnak az sarokért fizettünk	" — " 72
" vitettünk öt szál gerendát az bástyához, az melyért fizettünk	" — " 60
" az felvonásért fizettünk	" — " 36
" az commendans ő nga parancsolatjából mentünk fel az bástyára, hozattunk bort	" — " 18
Die 3. sept. vöttünk 30 szál apró deszkát	" 3 " —
Eodem die hogy felszegeztük Teleki Ferencz is velünk együtt ott dolgozott. Hozattunk bort, kenyeret	" — " 46
Item vettünk lécszegeket	" — " 37
" az asztalért és két székért adtunk	" — " 96
Az lakatosnak az felső ajtó zárért és ütközetét ¹ és kolcsért fizettünk	" — " 72
Ez az zár volt az b. ezéhé.	
Item az deszka odaviteliért fizettünk	" — " 12
Item hogy másodszer az Kabos uram házatól 16 szál deszkát felhordották és felszegelték, fizettünk	" — " 48
Item vöttünk egy szál fát az ágyu alá	" — " 18
Item az alsó ajtóra az zárt megigazitották, kolcsot is csináltak hozzá, azért fizettünk	" — " 48
Vöttünk garádiensnak való fát	" — " 24
Item az garádiens csinálásaért fizettünk	" — " 24
Szeget vöttünk	" — " 12
Az pattantyusnak s az kerekesnek hozattunk bort	" — " 48
Vöttünk egy 16 vedres átalagot az bástyára	" 1 " 10
Csináltattunk egy lámpást	" — " 18
Item vöttünk egy két vedres csebet s fazakat	" — " 24

1708.

(Március 6.)

Bástyára való költség.

Az bástyához adtam egy szál deszkát	" — " 48
Ugyan az bástyához adtam fát	" — " 24
Lécszeget adtam kétszázat	" — " 48
Boros Györgynek az ácsnak az bástyában való munká- ért fizettünk	" 1 " 20
Item az bástyához csináltattam egy ládát pornak, golyó- bisnak	" — " 32
Ezen ládához vöttem egy lakatot pro.	" — " 40

¹ Ütköző.

1710.

(márczius 31.)

Bástyára való költség:

Az bástyában az por ládához reteszt, reteszfát csináltattam fl. — d. 24	
Item csináltattam egy öreg lámpást az bástyához . . . „ — „ 40	
„ más kisebb lámpást csináltattam „ — „ 20	
„ ezen lámpásokban egyszer is, másszor is adtam tizennyolcz öreg gyertyát, melynek az ára teszen „ — „ 24	
Lárma esvén, az pattantyus az kolesát az lakatnak nem találta meg, az lakatot leütötte. Meg kellett csináltatnom, mivel megbomlott. Fizettem tőle „ — „ 16	
Ugyan az bástyához adtam egy öreg régeni deszkát . . . „ — „ 40	
Adtam más kisebb deszkát „ — „ 16	
Item adtam egy jó szál léczet „ — „ 06	
Szeget is adtam, hogy fel is szegeztek „ — „ 16	
Anno 1709. Diversakra költöttem :	
Csináltattam az új bástyában egy öreg lámpást „ — „ 36	

Közli: *Kelemen Lajos.*

Kolozsvári Márton és György XIV. századbéli szobrászokról dr. *Czakó* Elemér Budapesten nagyon érdekes tanulmányt adott ki (8r. 39 lapon). Ismerteti a művészek váradi és prágai szobrainak irodalmát és történetét s bírálja nem-hiteles műveiket (pld. a Nagy Lajos aacheni kincsei közt található két czimeres munkát, a mely erdélyi volta mellett is ellenkezik a kolozsváriak művészetével; továbbá Szent-László győri hermáját), de behatóan csak Szent-György prágai szobrának tárgyával, technikájával, külső megjelenési formájával és művészeti értékével foglalkozik. Képei közül különösen érdekes Szent-László váradi lovas-szobrának Houfnagel György XVI. századbéli metszete után nagyított képe. Kár, hogy elkerülte figyelmét az az adat, a melyet magyarországi útazásaiban *Evlia Cselebi* (Török-magyarhoni történeti emlékek. II. oszt. Írók. 41—2. l.) adott a váradi szobrokról, a melyből kiténik, hogy Váradon *nemcsak egy* bronz lovas-szobor volt. A művészek személyes viszonyairól és származásáról szólva, Kolozsvárt szász telepek s német nevét Clussenberchnak mondja. Erre nézve figyelmébe ajánljuk Márki „Kolozsvár neve“ című legújabb füzetének 5. és 10. lapjait, a melyek az ellenkezőről győzhetik meg. Érdekes különben az a föltevése, hogy a prágai Szent-György modellje a fiatalabb Kolozsvári, t. i. György lehetett, a ki a szobron csak az ötvös-jellegű munkát, a részletkérdéseket intézte s talán a technikai előállításról gondoskodott, míg bátyja, Márton, a szobor első fölépítője, a ki annak tömegét és vonalait elrendezte s az egész conceptiót meg-

alkotta. Nagy örömiükre szolgálna, ha a jeles szerző részletes monographiát írna a Kolozsváriakról, a kiket becses tanulmányában a művészetek egyetemes történelmének úttörői közé sorol. —i—r.

A Vasárnapi Könyvtár új füzetei. E népies vállalatnak most megjelent új füzetei is azt tanúsítják, hogy a vállalat szerkesztői azt a programot tűzték ki maguk elé, hogy oly olvasni valót adjanak a magyar ifjúság és a nép kezébe, a mely az erköles-prédikáló, érzékeny históriák régi sablonjával szakítva, komoly tudást plántáljon bele a fogékony lelkekbe, gondosan megválasztott formában. Több füzet jelent meg legújabbán is. Hármat ezek közül *Szivós Béla* írt, a ki jól tud a nép lelkéhez alkalmazkodni. Mind a három új munkája a természet világába vezeti be a népet és az ifjúságot. Két füzetben *Az állatvilág csodáiról* beszél, a majmokról, az emlősökről, a madarokról, a hüllőkről, a halakról és a rovarokról, színes, magyaros nyelven, nem száraz természetrajzot írván, hanem az állatvilág életét festvén meg érdekesen, élvezetesen és valószerűen. Harmadik munkájában (*A természet csodái*) a természet meglepő tüneményeit ismerteti, az óriás fákat, a föld változásait, a csodás sziklákat, az orkánokat és viharokat, a hulló esillagokat és a légköri tüneményeket. Most jelent meg *Vetési László Boldog házi esték* cz. tanulságos története is a magyar nép számára, melyben az író érdekes meseszövéz keretében, két család története kapcsán vonzó, érdekes hangon oktatja a népet hasznos dologra, a mivel a törvények és az intézmények értelmében lendíthet a sorsán, ha szorgalmas és szereti a munkát. Végül átdolgozott új kiadása jelent meg a Vasárnapi Könyvtárban *Fényes Elek: Északsarki útazásai* első részének, a mely a múlt század közepe tájáig ismerteti a művelt nemzeteknek az északi sark felé törekvő expedicióit. Minden füzetet számos szép kép ékesít s egy-egy vaskos füzetnek 40 fillér az ára. A *Vasárnapi Könyvtárt* a *Franklin-Társulat* adja ki.

Az Olcsó Könyvtár új füzetei. Négy értékes füzettel gyarapodott legutóbb ez a *Gyulai Pál* jeles szerkesztésében és a *Franklin-Társulat* kiadásában megjelenő népszerű gyűjteményes vállalat. Két szám *Arany János* irodalomtörténeti jelentőségű két értekezését teszi könnyen hozzáférhetővé: A nemzeti versidomról és az asszonánccról. Ára 60 fillér. Újabb két szám *Macaulay* két gyönyörű élet- és jellemrajzát közli *Aszalay Gyula* jeles fordításában. *Goldsmith Olivér*, a wakefieldi lelkész szerzőjéé az egyik, *Bunyán Jánost*, a XVII. század legnagyobb angol vallásos íróját, méltányolja a másik. Mind a kettő érdekes, tanulságos életpálya rajza és *Macaulay* legjelesebb essayi közül való. Ára 40 fillér. Három szám *Szigligeti* egy drámáját közli olcsó kiadásban: *II. Rákóczi Ferencz fogságát*. A Rákóczi esztendejében igen nagy aktualitása van *Szigligeti* e szép darabjának. Egy vaskos füzet (ára 80 fillér) *Rousseau* egyik

leghíresebb munkájának jeles fordítása *Bogdánfy* Ödön tollából és jegyzeteivel: *Az emberek közötti különbségek*. Az *Olcso Könyvtár* eddig megjelent számainak teljes jegyzéke ingyen kapható minden könyvkereskedésben.

Pályázat-hirdetés

a Kovács Sámuel pályadíjra.

Az *Erdélyi Múzeumegylet* Kovács Sámuel dési ev. ref. lelkész, mint a „Szolnok-Doboka“ cz. újság volt szerkesztője, végrendeleti hagyatékából 2000 koronát örökölvén pályadíjalapúl a magyar történelemből irandó balladák jutalmazására: a megállapított és felsőbb helyen is megerősített alapító-levél értelmében pályázatot hirdet a magyar történelemből vett tárgyú ballada — vagy azzal rokon, kisebb magyar történelmi költői elbeszélés — írására.

A pályaművek idegen kézzel írva, a szerző nevét tartalmazó jelíges levéllel, 1905 május 1.-jéig az Erdélyi Múzeumegylet elnökségéhez Kolozsvárra küldendők.

Az Erdélyi Múzeumegylet bölcészet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya három tagjának írásbeli bírálata alapján, kitűzött pályadíjat (2000 korona egy évi kamatját) a beérkezett pályaművek legjobbjának, ha az önálló irodalmi becsű dolgozat, megítéli s a nyertesnek a pályadíjat Sámuel-napján kiadja.

Kolozsvárt, az Erdélyi Múzeumegylet 1905 márcz. 8.-án tartott ig.-vál. üléséből.

Az elnökség.